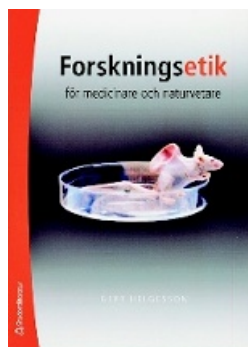

RECENSIONER

Allt för stora ambitioner har givit ojämnt resultat

Forskningsetik för medicinare och naturvetare. 262 sidor.

Författare: Gert Helgesson.

Förlag: Studentlitteratur; 2006. ISBN 91-44-04414-3.

Recensent: Gisela Dahlquist, professor, Umeå.

Det finns ett stort behov av utbildning och debatt kring etiska frågor i forskningen. En ökad medvetenhet bland forskare och inte minst de yngre är en väsentlig strategi för att förebygga olika former av oredlighet i forskningen. Särskilt tydligt blir detta inom medicinsk forskning där riskerna för att enskilda människor skall komma till skada är uppenbara såväl under forskningsprocessen som vid tillämpning av forskningsresultat. Det är därför med stort intresse man tar emot Gert Helgessons bok i ämnet.

Helgesson har haft ambitionen att ge en bred och heltäckande bok om etik i forskningsprocessen, med målgruppen forskare inom medicin och naturvetenskap. Han vill att boken skall kunna användas i såväl introducerande som fördjupningskurser i ämnet och på både grundutbildnings- och forskarutbildningsnivå.

Boken behandlar alltså såväl problemområdet forskningsetik som problemområdet forskareetik. Till viss del presenteras också mer filosofiska diskussioner kring bakomliggande moraliska värden och etisk analys, men också kring riskbegreppet och objektivitetsbegreppet. Vidare berörs ett antal aktuella forskningsproblem, såsom kloning och möjligheten att med genteknikens hjälp välja bort individer eller egenskaper.

Ambitionen att så brett täcka ämnesområdet etik i forskningen men ändå ha ett

läroboksformat, ca 250 sidor, fungerar tyvärr inte särskilt väl. Vissa områden blir väldigt ytligt och schablonmässigt behandlade, exempelvis beskrivningen av Helsingforsdeklarationen (en halv plus en halv sida), den historiska utvecklingen av forskningsetiken och dess samband med aktuella forskningsetiska riktlinjer och lagstiftning. Andra områden kan tyckas onödigt detaljerade, exempelvis mer filosofiska betraktelser av riskbegreppet och vetenskaplig objektivitet, områden som ändå på intet sätt behandlas på djupet.

Problematiken med klinisk prövning av läkemedel och annan uppdragsforskning samt bakgrunden till viktiga dokument, som GCP och EG-direktivet om klinisk prövning av läkemedel, saknas i stort sett trots att objektivitetskravet behandlas extensivt från filosofisk synpunkt.

Diskussionen om oacceptabel forskning och om aktuella kontroversiella forskningsfält som kloning och genmodifiering blir också ojämn; bitvis korta konstateranden, bitvis mer ingående men ändå inte heltäckande beskrivningar av aktuell debatt.

Boken lider också av att framställningen hoppar fram och tillbaka mellan forskningsetiska och forskarettiska problemställningar. Slutresultatet blir att exempelvis diskussioner om det informerade samtycket, Helsingforsdeklarationen och aktuell internationell och nationell reglering av forskningsetik i boken ligger långt ifrån varandra trots det uppenbara sambandet. Den splittrade framställningen leder också till vissa upprepningar.

I slutet av boken ges ett antal forskningsetiska problemsituationer som skulle kunna vara användbara i utbildningssammanhang. Tyvärr är exemplen väldigt teoretiska och förefaller konstruerade och därmed långt ifrån den medicinska forskarens verklighet. Det blir tydligt att författaren är filosof med föga kontakt med medicinska eller naturvetenskapliga forskare.

Sammanfattningsvis kan boken sägas ha en viktig ambition att på ett sammanhållet sätt diskutera etiska problem i forskningsprocessen, och den kan ses som ett försök till en resumé av flera av de idag tillgängliga svenska skrifterna inom ämnesområdet.

Bokens svagheter, som berörts ovan, innebär dock att den ändå inte kan ersätta de grundläggande verken för forskningsetik inom medicinen av auktoriteter som Clarence Blomquist, Göran Hermerén, Knut Erik Tranöy och Birgitta Forsman eller Vetenskapsrådets skrift »Vad är god forskningssed?«

Intressant bok som bör läsas med en nypa salt

Psykoanalys i välfärdsstaten. Profession, kris och framtid. 344 sidor.

Författare: Jurgen Reeder.

Förlag: Brutus Östlings bokförlag Symposion; 2006. ISBN 91-7139-760-4.

Recensent: Conny Nordin, professor, institutionen för nervsystem och rörelseorgan/psykiatri, Universitetssjukhuset Linköping.

Denna bok är en intressant kombination av inspiration och desperation. Inspirationen tydliggörs i ambitionen att främja och marknadsföra psykoanalysen; från Aristoteles hämtas principer som förtydligar plattform, etos och uppdrag. Olika historiska perspektiv om då och nu har ett betydande läsvärde.

Desperationen är retrospektivt dagsaktuell. Klorpromazinets entré i början av 1950-talet skall ha biologiserat psykiatrin och därmed drabbat psykoanalysen. En ängslig revirbevakning från psykiaternas sida påstås ha hindrat psykologernas professionella utveckling. Varför var inte psykoanalysen klarsynt nog att hinna först? Ett distinkt psykoterapeutiskt grepp hade kanske mildrat den biologiska psykiatrins utveckling och ändå stillat stormarna på mentalsjukhusen.

Idag har psykoanalysen tappat terräng; åtskilligt är det »medicinska etablissemangets« fel. Samtidigt kan inte bokens författare avhålla sig från att kontrafobiskt jämföra psykoanalysen med just psykiatrin. Till skillnad från psykiatrin är analysen numera inte till för att bota sjukdomar utan för att hantera livsproblem. Den »psykiska ohälsan« ses som ett indicium på att psykoanalys behövs; den psykiatriska diagnostiken bagatelliseras. I resone-mangent finns en obalans som bör mana läsaren till försiktighet.

Psykoanalysen har ett särskilt uppdrag

– »den intima sfärens etiska verklighet«. I det »analytiska rummet« utspelas en hemlig process som inte tål insyn, men som ändå åger sitt berättigande. Det är som om man läste en medeltida beskrivning av biktenstitutet; bikten är intrinsiskt god och får inte ifrågasättas.

Otvivelaktigt försöker författaren skapa en analytikerens character indelebilis (outplånlig karaktär) som inte förlänas utifrån skrift, tradition och vining utan genom egendefinition; psykoanalysen bestämmer själv villkoren för sin existens.

Detta självfokuserade perspektiv är trötande och rubbar tyvärr bokens generella användbarhet.

Närmast patetiskt är att författaren föreslår att avdrag för analyskostnader bör få göras i självdeklarationen. Psykoanalysens etos optimeras tydligen när verksamheten är fri från extern styrning samtidigt som kostnaderna vältras över på dem som ännu inte förstått att de behöver analys. Höstens politiska diskussion om avdrag för hushållsnära tjänster har fått konkurrens.

Att man i en krympande värdeekonomi skulle acceptera en särställning för psykoanalysen är svårförståeligt. Författarens patos noteras, men det finns i boken en onödig facklig underton som skymmer annat.

Om psykoanalysen är av värde vid psykisk ohälsa borde även andra organisationer med liknande ambitioner kunna vara det. Friskis & Svettis, Svenska Budoförbundet eller Viktväktarna är några exempel.

Det är överraskande att en analytiker närmast uppträder som representant för en utrotningshotad art som vädjar för sin överlevnad. Så behöver det väl inte vara? Varför inte försöka definiera de analytiska processerna utifrån modeller av psykologiska endofenotyper som förenar biologi och psykologi?

Kanske finns det anledning att påminna om vad fader Sigmund Freud noterade i »Abriss der Psychoanalyse« (1938).

Han hävdade att »... det kanske skulle komma en tid då kemiska ämnen kunde förändra balansförhållandena i psyket och därmed göra den psykoanalytiska terapin ... helt föråldrad«. Möjligen var klorpromazinets entré i linje med vad Freud förutspådde. I så fall är kanske psykoanalysens krympande marknadsandelar en freudiansk process.

Detta är en intressant och unik bok som bör läsas, dock cum grano salis (med en nypa salt).

Ansiktsblindhet – ett psykosocialt handikapp

Vem var det där? En bok om ansiktsblindhet. 156 sidor.

Författare: Görel Kristina Näslund.

Förlag: Kärnhuset; 2006. ISBN 91-631-8279-3.

Recensent: Elisabet Bonnevier, privatpraktiker, Sigtuna.

Prosopagnosi, ansiktsblindhet, är ett psykosocialt krävande handikapp. Det kan uppstå vid neurologisk skada, som beskrivs i Oliver Sacks' »Mannen som förväxlade sin hustru med en hatt«. Patienten där var inte bara oförmögen att känna igen ansikten, utan också oförmögen att tänka sig eller minnas några ansikten – han hade förlorat själva föreställningen om ett ansikte. Sacks är själv kongenitalt gravt ansiktsblind.

Görel Kristina Näslund har träffat och intervjuat honom och ett 60-tal andra personer med olika grad av denna neurologiska funktionsnedsättning. Hon har egen erfarenhet, då hon själv har en släng av ansiktsblindhet. Åtkomman är svår att kvantitativt diagnostisera, och det finns inte mycket skrivet eller utforskat med tanke på hur vanlig den är. 2 procent lär vara drabbade, och den ärvs vidare. Ofta förekommer samstörningar: höger-vänsterförvirring, dyslexi, färgblindhet och dålig orienteringsförmåga. Vid autism och Aspergers syndrom är ansiktsblindhet vanlig.

Bara läsningen om allt tricksande man får hitta på och ta till när den mest välbekante inte känns igen är trötande. Och så enkla insatser som är till hjälp om man bara visste och förstod! De drabbade förstår ofta inte själva, förrän de möter andra som kan berätta. De har trott att de har haft svårt för sig, och inte vetat hur de ska handskas med problemet. Inte vågat berätta.

Hade Aleksandr Solzjenitsyn kunnat ge besked om huruvida han träffat Raoul Wallenberg i Gulag om han inte hade

varit ansiktsblind? Och om den som frågat vetat och inte fokuserat på bilden av ansiktet, utan på andra kännetecken, hade resultatet kanske blivit annorlunda. Prosopagnostiker kan vara goda vittnen genom sina iakttagelser av detaljer.

Görel Kristina Näslund är författare, legitimerad psykolog och medicine doktor. Hon är beläst och rasande kreativ i sitt skrivande. Exempel på tidigare böcker i hennes rikliga produktion är »Borderline personlighetsstörning« och »Lär känna psykopaten«. Hennes böcker väcker tankar och vidgar omdömet, så att vi bättre kan se människan.

Vinnare i boklotteriet

Följande personer har vunnit Åsa Nilssonnes bok »Ett liv att dö för« från Bokförlaget Forum, som lottades ut i nr 50–52/06:

Ritva Lindahl, Stockholm

Mari-Louise Lerjesten, Borås

Björn Lindquist, Örebro

Annika Wassberg, Borby

Vi gratulerar vinnarna och tackar alla er som deltagit i vårt boklotteri genom att sända in vykort.

Ni som inte vann den här gången, ge inte upp! Det kommer fler chanser med nya spännande böcker.